

ember téved a szomszédságukba, halk pengéssel életrekelnek". A tájnak, a humanizált környezetnek e lírai természetrajzát a század eleji próza kezdi körvonalazni; Cholnoky László mellett Krúdy, Csáth Géza, Kosztolányi, Szomory, mai prózáinkban elsősorban Mándy.

Szmoienzsky Miklós számára az „elkárhozást” a titokzatos, lakatlan Szentirmay kastély „várnagya”, ez a nyugtalan, vad indulatoktól kormányzott késői ritter hozza, aki „mint valami sírjából kikelt rablólovag kóválygott” zsákmányra lesve „jobbágyai”, a környék parasztjai között. A várnagy Krascsenics „energiával és gazságra való készséggel” teli figurája hasonló szerepet tölt be a főhős elkárhozásában, mint a *Kisértetek* sötét szerelmű, gyilkosságra vezérlő Stefanidész doktora. A várnagy nagyon fiatal lánya, Pipi, vad, kőza lényével, rétek erős szagát sugárzó testével Miklós erotikus álmainak fókuszában áll; mikor a pénzsóvár, gátlástalan Krascsenics egy éjszaka összehozza vele a lányt, a főhős megindul szimbolikus, ködbemosott tragédiájának útján.

Kevésbé sikerült a *Kisértetek* pokoljárása. A főhős származásának, adaptálásának romantikus fordulatai, a démoni vonzású Matild és a mindent egy lapra tevő Stefanidész által sugalmazott gyilkossága már az olvasóközönség kegyeibe férközés szándékával születtek; a lírikus hang is kifulladás, fáradt, misztikus szimbolizmusnak nyit utat. A kiteljesedés azonban, művészete lírai összetevőinek szintézise, még megszületett a *Tamással*.

A *Tamás* Fridolinja is skizofrén, meghasonlott figura. Már a rendházi neveltetése során is ambivalens érzések gyötrik: jól érzi magát a kolostor csendjében, taszítja a kinti lármás, durva élet, de izgalmas hívásaival vonzza is egyben. A hársvölgyi marionettek között végzi sekrestyés bátyja templom körüli szolgálatait, de lelke hol a rendház folyosóin bolyong, hol pedig Bűnbánó Magdolna alakját keresi fel. Érzékeny, éteri lényét tagadva duhaj lelke falusi verkedéseket provokál, szerelmi színjátékokat rögtönöz, amelyekben sosem a szerelem alakja a fontos, hanem az eset köré font érdekesség, titokzatosság. A falusi lakodalomban a két Fridolin tanakodásaiból a duhaj Fridolin kerül ki győztesen; leüti ideálját, Matild vőlegényét, a Hársvölgyet elhagyva képzeletében gyilkossággá nő a tette. Templombeli búcsújakor az eddig hidegen mosolygó Tamás apostol álmában megelevenedik, beszél hozzá; élete csak addig tart, amíg fogva tartja a kételkedés, a szomorúság, ha ezt elveszíti, el kell mennie Tamás után. Önkéntes száműzetésében a szomszéd falu téli csendjében Fridolin már csak édes szomorúságának, „a láthatatlan sebnék” él, amely az „áldozatnak”, Matild vőlegényének képzeletbeli dőfése nyomán támad. Átváltozásának utolsó stádiumában újra felkeresi a templomban a kételkedés apostolát; a sebe eltűnik, már semmit sem érez, az apostol szimbolikus üveg-halála, a sorsát jelzi: utána kell mennie Tamásnak.

Cholnoky hősei „mennyei útjuk” során már csak álomnak érzik az életet, s az álmokat valóságnak. Vállalt útjukon végig kell menniük, „akár a mindent megbékítő örök Jóság nagyszerű kastélya fényeskedik, akár pedig a végtelen, meddő Semmi lakik abban az ismeretlen tartományban”.

Chilei himnusz

Chile, sugárkék ég ölelte föld,
körülleg s csókol hús tengeri szél.
Virágok közt az Édent tükröződ,
rajtad hegy-völgy boldogságról mesél.

Hegyláncok óriási sora vonul,
fény fürdeti a büszke szirteket:
erős bástyáknak alkotta az Űr,
hogy örködjének partjaid felett.

Esküszünk neked, Hazánk, drága föld,
Chile esküjét zúgja most szavunk:
vagy oltalmat lel itt az ülözött,
vagy érted, ha kell, száz halált halunk.

BALÁSSY LÁSZLÓ fordítása